

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481- 32 -21, факс (044) 481-47=96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 02.09.2016 № 1/9-455
На № _____ від _____

Місцевим органам управління
освітою,
Інститутам післядипломної
педагогічної освіти,
навчальним закладам

Щодо проведення
заходів у зв'язку з 75-ми роковинами
трагедії Бабиного Яру

На виконання плану заходів у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 30.12.2015 №1419-р, рекомендуємо провести 29-30 вересня «Уроки пам'яті трагедії Бабиного Яру та «бабиних ярів» України». На цих заняттях варто згадати події Другої світової війни та злочини тоталітарних режимів.

Просимо заходи, що будуть проводитися в навчальних закладах, активно висвітлювати на web-сторінках навчальних закладів та органів управління освітою. Звітування та зворотного інформування ця робота не потребує.

При цьому надсилаємо методичні рекомендації до проведення уроку.
Додаток: 5 арк.

Заступник Міністра

Павло Хобзей

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРОВЕДЕННЯ 29-30 ВЕРЕСНЯ 2016 р.

«УРОКУ ПАМ'ЯТІ ТРАГЕДІЇ БАБИНОГО ЯРУ
ТА «БАБИНИХ ЯРІВ» УКРАЇНИ»

Україну в ХХ столітті спіткало чимало трагедій, серед яких – Голодомор, Голокост, українсько-польський конфлікт та Волинська трагедія, депортація кримсько-татарського народу. Вивчення цих історичних подій та явищ на основі сучасної методології має великий освітній та виховний потенціал.

У 2016 році виповнюється 75-та річниця трагічних подій Бабиного Яру. Подібно до табору смерті Аушвіц-Біркенау в Освенцимі, Бабин Яр в Україні став символом знищення євреїв Європи під час Голокосту. Тільки за два дні 29-30 вересня 1941 р. тут було розстріляно нацистами близько 34 тисяч євреїв. Декілька наступних років у Бабиному Ярі продовжувалися вбивства десятків тисяч євреїв, а також радянських військовополонених, патріотів – українських націоналістів, ромів (циган), активістів комуністичної партії та інших «ворогів рейху».

Трагедія Бабиного Яру та інші події Голокосту, масові вбивства, знецінення людського життя вплинули на загальну атмосферу в українському суспільстві, позначились на багатьох подіях історії України. Із шести мільйонів європейських євреїв, знищених нацистами та їх поплічниками у ході «остаточного вирішення єврейського питання», близько 1,5 мільйона були українськими євреями. Безумовно, вивчення полікультурної історії України неможливе без розгляду цієї сторінки історії, що, зокрема, відповідає сучасним рекомендаціям Ради Європи.

Україна стала першою державою на пострадянському просторі, яка включила питання історії Голокосту до державних програм для загальноосвітніх шкіл із всесвітньої історії та історії України. Відповідні матеріали знайшли відображення у шкільних підручниках історії.

75-та річниця трагедії Бабиного Яру відзначається в Україні на високому державному рівні.

24-29 вересня 2016 р. буде здійснено проект, розроблений організацією [«UkrainianJewishEncounter»](#) («Українсько-єврейська зустріч», Канада – Україна) у співпраці з українськими науковими та освітніми інституціями, Міністерством освіти і науки України. Ідея, основні завдання та заходи проекту були погоджені з Президентом України та

українським Урядом. Програмою передбачено, зокрема, організацію та проведення наступних заходів:

- Міжнародного наукового симпозіуму «Бабин Яр: історія, пам'ять»;
- презентації спеціального видання книги, присвяченій трагедії Бабиного Яру та історичній пам'яті про неї;
- Меморіального архітектурного проекту;
- вшанувального концерту в Національній опері України;
- Міжнародного молодіжного освітньо-культурного проекту «Бабин Яр: пам'ять і сучасний світ»;
- Міжнародного конкурсу творчих робіт вчителів, учнів та студентів «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності»;
- мистецьких виставок, кінопоказів, презентацій документальних фотографій тощо.

У системі освіти України також заплановано низку заходів, що включають семінари для вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл, для студентів вишів, освітньо-музейні виставки тощо.

Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах України від 17.08.2016р. № 1/9-437 пропонується проведення 29-30 вересня **«Уроків пам'яті трагедії Бабиного Яру та «бабиних ярів» України»**.

На цих заняттях варто згадати події Другої світової війни та злочини тоталітарних режимів, які є організаторами геноцидів. Важливо звертати увагу учнівської молоді не тільки на трагедію знищення, але й на опір нацистським катам та спасіння переслідуваних. Україна займає четверте місце у світі за кількістю Праведників народів світу, які з ризиком для власного життя та життя своїх рідних, дітей рятували євреїв від нацистського геноциду. Подвиг цих українців є прикладом справжнього героїзму, важливим моральним уроком історії Голокосту.

Для учнів 1-4 класів ми рекомендуємо проведення уроків толерантності. У збірці «Уроки Голокосту: мужність, пам'ять, співчуття» (див. *Список додаткової літератури, 3*) надруковані методичні матеріали по виховним заходам вчителя історії С. Резнікової, що сприяють розвитку в учнів здатності до безконфліктного спілкування. Наприклад, у ході інтерактивної вправи «Подорож в бухту Милосердна» в учнів виховується поважне ставлення до інших людей, культур, націй.

Для учнів початкової школи можна рекомендувати також проведення заняття «Три ляльки», методика якого створена Міжнародною школою викладання та вивчення

Катастрофи (Єрусалим, Ізраїль) (див. *Список додаткової літератури, 3*). В якості дидактичного прийому використовуються розповіді про дитячі ігри та іграшки, що займає особливе місце в світі дитинства. Учні знайомляться з історією ляльок, які належали єврейським дівчаткам у різних країнах, їх долю в роки Другої світової війни. На занятті діти вчаться співпереживати, цінувати рідний дім, родину, друзів.

Під час проведення занять **для учнів 5-9 класів**, присвячених трагедії Бабиного Яру, необхідно врахувати те, що дана категорія дітей є емоційно дуже вразливою, що зумовлює необхідність відповідного відбору навчально-методичного матеріалу. Година спілкування «Стосунки між народами – «свої» та «чужі»», матеріал до якого Ви знайдете у *посібнику І. Щупака* (див. *Список додаткової літератури, 5*), будуть сприяти розумінню важливості «знати й любити свій народ та знати й поважати усі інші».

З 2016 р. Український інститут вивчення Голокосту «Ткума» за сприяння Міністерства освіти і науки України розпочав новий проект з використанням фотоматеріалів, документів з історії власної сім'ї – **створення стіни пам'яті «Історія родини – історія країни»** (для організації такого заходу необхідна вертикальна поверхня, на яку будуть прикріплюватися документи, фотоматеріали, спогади родин учнів про Другу світову війну). Організація такого проекту потребує додаткової підготовки, зокрема роботи батьками, рідними учнів, але саме через такий захід приходиться розуміння родинного коріння, причетності до історії рідної країни та спонукає до створення власних проєктів.

Учні 8-9 кл., як правило готові сприймати початкову інформацію про Голокост. Важливо подавати цю інформацію не у вигляді низки фактів, понять, а пов'язувати її з конкретними подіями, долями конкретних людей. Такий підхід персоніфікує, «залюднює» історії, робить її «живою». Для розповіді про Голокост через долі конкретних людей можна використати, наприклад, *посібник І. Щупака* (див. *Список додаткової літератури, 5*), де розповідається про унікальну історію рятування сім'ї Вайсів українською родиною Щепаняк. Пізніше один із врятованих дітей цієї сім'ї – ШевахВайс – очолив Кнесет (парламент) Ізраїлю; інший – АронВайс – став відомим істориком, дослідником Голокосту.

Учні 10-11 кл. вже мають досвід роботи з історичними джерелами. Ця робота передбачає розгляд учнями не лише офіційних документів, але також звернення до особистих свідчень, спогадів. Важливо звертати увагу учнів, що Голокост – це не тільки знищення, але й опір нацистському геноциду та рятування.

Для старшокласників може бути проведено заняття за матеріалом *посібника І. Щупака* (див. *Список додаткової літератури, 5*) «Митрополит Андрей Шептицький і дилеми морального вибору». Заняття дасть можливість познайомитись зі спогадами А. Шептицького та його сучасників періоду нацистської окупації України, розглянути моральні дилеми вибору, що поставали перед людьми в суворі часи випробувань.

Цікавий методичний прийом пропонує учитель історії *Тетяна Ланевська* (див. *Список додаткової літератури, 3*). Педагог пропонує методичну розробку історичної драматизації «Партитура Шопена, обпалена фотографія і п'ята графа або «Чи можна зіграти Гімн Свободи на інструменті насильства?»». Тут наводиться історія спасіння двох єврейських дівчат, сестер Жанни і Фріни Аршанських, яких врятувала родина Боганча та... музика. Учні, учасники драматизації, можуть на собі відчувати епоху, зігравши свою роль у імпровізованому міні-спектаклі. Головне, працюючи з учнями, вчасно «виводити» їх з ролі і наприкінці заняття проводити обговорення та підсумування.

Матеріали методичної розробки уроку з курсу «Людина і світ» (11 клас) за темою «Стереотипи та упередження» Н. Діордієвої (див. *Список додаткової літератури, 3*) містять тренінгове заняття «Єдність у різноманітті». Проведення такого заняття сприяє розвитку в учнів активної життєвої позиції, усвідомлення того, що культура толерантності є сучасною умовою збереження миру.

На уроках всесвітньої історії та історії України **для учнів 11-х кл.** рекомендуємо використовувати матеріали розділу II посібника І. Щупака «Голокост в Україні: пошуки відповідей на питання історії» (див. *Список додаткової літератури, 5*). Тут розглядаються передумови, перебіг та наслідки Голокосту. Фотографії, карти, листівки, сторінки українських окупаційних газет, думки істориків – це той матеріал, з яким учні зможуть працювати самостійно. Цей матеріал можна також використовувати для роботи у групах.

Для проведення виховних заходів, церемоній до вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру, корисними будуть розробки вчителів Г. Погончика, Л. Тягло, С. Шкляєвої, М. Шпак (див. *Список додаткової літератури, 3*).

Додаткову навчально-методичну літературу вчителі можуть безкоштовно отримати через замовлення до Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», який співпрацює з Міністерством освіти і науки України (*вибрати потрібні вам книжки ви можете на сайті <http://tkuma.dp.ua/> у розділі «Публікації»; замовити літературу можна також, написавши на електронну адресу library@tkuma.com або звернувшись за телефоном +38 056 717 7012*). Навчально-методична література, що пропонується, рекомендована до використання в навчальному процесі та отримала відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

СПИСОК ДОДАТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. [Нацистський «новий порядок» в містах України: Збірка фотографій та документів з фондів Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні»](#). – Дніпропетровськ: Інститут «Ткума», 2015.

2. Круглов А. Трагедия Бабьего Яра в немецких документах. – Днепропетровск: Институт «Ткума», ...
3. Уроки Голокосту: мужність, пам'ять, співчуття. – Дніпро: Інститут «Ткума», 2016. – 228 с.
4. Щупак І.Я. Історія Голокосту : Програма факультативного курсу / елективного курсу / курсу за вибором для 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (схвалено комісією з історії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах. Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти № 141/12-Г-469 від 25.03.2014). – Дніпропетровськ : Інститут «Ткума», 2014. – 12 с.
5. Щупак І.Я. Голокост в Україні: Пошуки відповідей на питання історії. – Навчальний посібник для учнів старших класів серед. загальноосвіт. навч. закладів (схвалено Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів. Протокол № 5 від 28.12.2015). – 3-тє вид. – Дніпропетровськ: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2015. – 148 с., іл., карти.
6. Щупак І.Я., Врадій Є. Вшанування 75-ої річниці трагедії Бабиного Яру: минуле, яке має служити майбутньому // Історія в рідній школі : Науково-методичний журнал. – 2016. – № 9.
7. Щупак І.Я. Уроки Голокосту в українській історичній науці та освіті: від нарративу до осмислення та постановки суспільного питання про покаяння (до 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру) // Український історичний журнал. – 2016. – №№ 4, 5.